

การปลูกถั่วเหลืองนั้น บางหมู่บ้านจะลงทุนซื้อเมล็ดพันธุ์เอง บางหมู่บ้านมีคนเอาพันธุ์มาให้ และคิดดอกเบี้ยเป็นถั่ว แต่หมู่บ้านที่อยู่บนคอยจะเก็บเมล็ดพันธุ์เอง จึงไม่ต้องเสียเงินซื้อ

ที่ดินที่ทำกิน จะมีความอุดมสมบูรณ์ การทำเกษตรของหมู่บ้านที่ติดถนน เจ้าหน้าที่ของรัฐจะแนะนำการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงให้ใช้ในการเพาะปลูก และชาวบ้านจะเชื่อและปฏิบัติตาม

สำหรับการเพาะปลูกของหมู่บ้านบนคอยจะไม่ใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง การเกษตรจะใช้แบบดั้งเดิม จะไม่มีปัญหาเรื่องน้ำ เพราะจะลงมือลงข้าวไร่ค่อเมื่อฝนตก สำหรับบ้านที่ติดริมห้วยจะมีนาในการเพาะปลูก

ส่วนหมู่บ้านที่ไม่ได้อยู่บนคอย ก็จะเพาะปลูกพืชผักนอกฤดูฝนได้ตามคำแนะนำ ของเจ้าหน้าที่ ซึ่งบางครั้งเกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำได้ในฤดูแล้ง ส่วนน้ำใช้มีอย่างพอเพียง แต่ในบางหมู่บ้านต้องการประปาภูเขา เพราะเห็นว่าหมู่บ้านอื่นได้รับแล้ว

ชาวกะเหรี่ยงมักจะไม่เลี้ยงสัตว์ขายเป็นอาชีพ ส่วนใหญ่จะเลี้ยงไว้กินเอง และขายบ้างเมื่อมีโอกาส มีชาวกะเหรี่ยงบางคน จะเป็นคนกลางซื้อขายสัตว์แต่ไม่ได้ยึดเป็นอาชีพ

คนรุ่นเก่าจะไม่ค่อยออกไปทำงานนอกพื้นที่ แต่คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่จะออกไปหางานที่ได้ตัวเงินในอำเภอหรือในเมือง งานรับจ้างในท้องที่ คืองานเกษตร เกี่ยวข้าว ถั่ว โดยมีนายจ้างเป็นคนไทย ชาวกะเหรี่ยงได้ค่าแรงงานวันละ ๓๐ บาท

ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่เมื่อได้เงินมาแล้วมักจะใช้จนหมดโดยไม่เก็บไว้

ส่วนอาชีพอื่นนอกจากการเกษตรและแรงงานแล้ว จะมีการจักสาน ทอผ้า

สำหรับการออกไปทำงานนอกพื้นที่นั้น มีความสัมพันธ์กับการมีบัตรประชาชน เพราะทางราชการถือว่าเป็นคนต่างด้าว แต่ก็มีชาวกะเหรี่ยงบางคนเสี่ยงออกไปทำงานในเมืองกับคนพื้นราบ

๓.๖. ที่ดินทำกิน

ปัญหาที่ดินทำกินเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญ กล่าวคือ การประกอบอาชีพของชาวกะเหรี่ยงเน้นที่การเพาะปลูก และเป็นการใช้พื้นที่เพาะปลูกประมาณ ๑๐-๑๕ ไร่ ซึ่งที่ดินที่ทำกินนั้นก็สืบทอดมาจากพ่อแม่ ปู่ย่า จึงไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน ส่วนใหญ่จะมีเพียงสิทธิครอบครอง และมีใบเสียบ่ารุงท้องที่ (กบท. ๕) น.ส. ๒ สปก. ซึ่งเขาเองก็ไม่รู้ว่าเอกสารต่าง ๆ มีความสำคัญในด้านการมีสิทธิอย่างไร เพราะไม่รู้กฎหมายไทย

บางคนถูกเจ้าหน้าที่ข่มขู่ ก็ยอมให้ที่ดินนั้นเพราะกลัวถูกจับ

การใช้พื้นที่ดินทำกินของชาวกะเหรี่ยงมีลักษณะการอนุรักษ์ การปลูกพืชก็เป็นการปลูกพืชหมุนเวียนไม่ใช่ทำไร่เลื่อนลอย หรือการเผาป่า

จากข้อมูลที่จังหวัดตากพบว่า ชาวกะเหรี่ยงไม่ค่อยมีปัญหาการทำลายป่าเพื่อการเกษตร เพราะมีการปลูกพืชในเชิงอนุรักษ์ และส่วนใหญ่ที่เกิดปัญหาเรื่องบุกรุกป่าสงวนมักเป็นเรื่องทาง

ราชการประกาศเขตอนุรักษ์ทับที่ดินของชาวเขามากกว่า เพราะชาวกะเหรี่ยงอาศัยในเขตนี้มาเป็นเวลากว่า ๒๐๐ ปี

ในบางหมู่บ้าน ชาวกะเหรี่ยงกลับคัดค้านการอนุญาตให้มีการทำไม้ในหมู่บ้านของคน เช่น ที่หมู่บ้านห้วยปูแง แต่ก็ไม่สำเร็จ

ปัจจุบันมีนายทุนพื้นราบเข้ามาตัดไม้ทำลายป่า และจ้างชาวกะเหรี่ยงต่างชาติเป็นคนตัดฟัน

๓.๗. การปกครองตนเอง

แม้ว่าหมู่บ้านในอำเภอท่าสองยางจะมีฐานะหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ และมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้แทนในการติดต่อกับอำเภอก็คตาม แต่การประสานงานและการเชื่อมโยงกับทางราชการในด้านโครงการพัฒนาและการได้รับบริการต่าง ๆ ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้ เพราะปัญหาด้านภาษาของผู้นำหมู่บ้าน และบางคนขาดความกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่ ประกอบกับในบางพื้นที่มีความยากลำบากในการเดินทาง เพราะชาวกะเหรี่ยงมักจะตั้งบ้านเรือนอยู่ห่าง ๆ กัน และบางพื้นที่เป็นเขาสูง ไม่มีถนนไปถึง

นอกจากนี้ ยังไม่เคยมีนักการเมืองเข้าไปถึงหมู่บ้าน ชาวกะเหรี่ยงรู้จักนายกรัชมณตรีหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของตน

ในบางหมู่บ้านมีปัญหาการดัมเหล้าเถื่อน การเล่นการพนัน และมีปัญหาของผู้ใหญ่บ้านเอารัดเอาเปรียบราษฎร และเรียกเงินค่าจ้างเกิด หรือติดต่อกับทางราชการ

ชาวกะเหรี่ยงที่อำเภอท่าสองยาง ยังคงเคารพในประเพณีและกฎสังคมดั้งเดิมอยู่ จึงมีการเสียผี เลี้ยงผี และหมอผีอยู่

ส่วนการทำผิดกฎหมายบ้านเมือง ผู้ใหญ่บ้านจะเป็นคนดำเนินการ ซึ่งอาจเป็นการดักเตือน ไม่สนใจ หรือไล่ออก หรือแจ้งตำรวจเพื่อดำเนินคดี

จากข้อมูลที่ได้จากอำเภอแม่สอดพบว่า ชาวกะเหรี่ยงที่ท่าสองยาง เมื่อถูกจับหรือดำเนินคดีจะไม่ค่อยต่อสู้หรือปฏิเสธ ส่วนใหญ่จะรับสารภาพ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะไม่ค่อยเข้าใจภาษาไทย และไม่รู้ว่าการไปขึ้นศาลเป็นอย่างไร อีกส่วนหนึ่งเพราะชาวกะเหรี่ยงมีวัฒนธรรมที่เคารพเชื่อฟังกฎเกณฑ์กฎหมาย

ในหมู่บ้านบางคนยังคงคิดฝืนอยู่ และในปัจจุบันมีการค้ายาบ้าเกิดขึ้นด้วย

๓.๘. ศาสนา

ชาวกะเหรี่ยงที่ท่าสองยาง นับถือทั้งพุทธ และบางกลุ่มนับถือคริสต์ แต่กลุ่มที่นับถือคริสต์จะได้รับการสนับสนุนในด้านการศึกษาคือ เพราะมีโรงเรียนของมิชชันนารี อยู่ในอำเภอมานานเป็นเวลากว่าหลายปี

สำหรับชาวพุทธ เห็นความสำคัญของการมีวัดในหมู่บ้าน และเชื่อว่าพระจะเป็นผู้ช่วยพัฒนาหมู่บ้านให้ได้ หรือสอนหนังสือได้ บางคนส่งลูกให้บวชเรียนที่จังหวัดเชียงใหม่

ปัจจุบันกะเหรี่ยงยังคงนับถือผีเหมือนเดิม แต่มีพิธีกรรมบางอย่างที่ลดลงไป และทดแทนโดยการทำพิธีกรรมทางศาสนา

๓.๘. วัฒนธรรม

มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในทุกด้าน ในกรณีหมู่บ้านที่อยู่ติดกับถนน จะได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมชาวพื้นราบมาก และมีความคิดเห็นที่เปลี่ยนแปลงไปมาก

ในทัศนะของผู้นำหมู่บ้านบางบ้าน ไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงนี้ เพราะเห็นว่าการเอาวัฒนธรรมของคนพื้นราบมาจะเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี แต่บางคนเห็นว่ามีอิทธิพลต่อชาวกะเหรี่ยงน้อย บางคนว่าทำให้มีการพัฒนา แต่บางเรื่องต้องการให้คงไว้ เช่น เพลงพื้นบ้าน เป็นต้น

๓.๙. การติดต่อกับคนพื้นราบ

ส่วนใหญ่จะติดต่อเนื่องจากการซื้อขาย ส่วนการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของทางราชการเช่น ตำรวจตระเวนชายแดน หน่วยงานพัฒนาอื่น ๆ จะมีเหมือน ๆ กัน แต่ในบางพื้นที่จะไม่มีการติดต่อเลย เพราะมีระยะทางไกล และต้องเดินทางด้วยทางเท้า

มีปัญหาการสื่อสารด้านภาษา เพราะส่วนใหญ่ชาวกะเหรี่ยงจะพูดภาษาไทยไม่ได้ และจะเกิดปัญหาการติดต่อกับทางราชการ โดยเฉพาะที่อำเภอ ทำให้เจ้าหน้าที่บางคนพูดไม่ดีกับชาวเขา และบางกรณีมีการข่มขู่ได้โด้ะ และชาวบ้านต้องมาหลายครั้ง และต้องเสียค่าเดินทางเพิ่มขึ้น

ชาวกะเหรี่ยงเป็นคนที่ไม่ค่อยแสดงความรู้สึก และไม่ค่อยกล้าติดต่อกับทางราชการ จึงไม่ค่อยได้รักษาสติของตน เมื่อเทียบกับชาวเขาเผ่าอื่น ๆ

๔. ความคาดหวังของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในอำเภอท่าสองยาง

ความคาดหวังที่จะได้รับบริการจากรัฐซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอในหัวข้อนี้ เป็นภาพสะท้อนความรู้สึกของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่เข้าร่วมการสัมมนาในเดือนเมษายน ๒๕๓๕ ซึ่งการนำเสนอในเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยได้สอบถามแต่ละคนว่า อะไรเป็นสิ่งที่เขาคือต้องการที่สุดในขณะนี้ ซึ่งแต่ละคนก็ได้ตอบปัญหาดังกล่าว ด้วยความรู้สึกของตนเอง ซึ่งสรุปได้ว่า

๔.๑. ต้องการได้รับบัตรประจำตัวประชาชน เพื่อประโยชน์ในการทำงาน และการออกนอกพื้นที่ของตน เพื่อไปรับจ้างแรงงานในจังหวัดตาก ทั้งนี้โดยให้เหตุผลว่า การที่ไม่มีบัตรประจำตัวประชาชนคนไทย ทำให้เกิดปัญหาการเดินทาง เพราะทางเจ้าหน้าที่จะไม่สามารถแยกได้ว่าเป็นชาวกะเหรี่ยงที่มาจากพม่า หรือจากท่าสองยาง เพราะพูดภาษาไทยไม่ได้เหมือนกัน

นอกจากนี้ ในทัศนะของชาวบ้าน การมีบัตรประจำตัวคนไทย สามารถที่จะเข้าเรียนในโรงเรียนในเมืองได้ และชาวกะเหรี่ยงจะสนับสนุนให้ลูกหลานเรียนในโรงเรียนในระดับประถมศึกษา มากกว่าการเรียนในศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

การมีบัตรทำให้มีสิทธิที่จะครอบครองที่ดิน และการได้รับบริการในการตรวจรักษาของอนามัย

กะเหรี่ยงที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทยและยังไม่มีชื่อในทะเบียน ส่วนใหญ่ไม่เข้าใจกฎหมายที่เกี่ยวกับการให้สัญชาติ และไม่ทราบว่าตนไม่ได้รับสัญชาติแม้ได้ยื่นคำร้องไปแล้วเพราะคิดเงื่อนไขอะไร เหตุใดจึงช้า ด้วยเหตุนี้ จึงมีชาวกะเหรี่ยงบางคน หวังว่า ถ้าเจ้าหน้าที่ทางอำเภอได้มีโอกาสเข้าไปดำเนินการเกี่ยวกับการขอสัญชาติ หรือการลงทะเบียนบุคคลในทะเบียนบ้าน ตลอดจนการชี้แจงถึงปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในหมู่บ้านของตน โดยตรงแล้ว จะเป็นสิ่งที่พวกเขาหวังไว้เป็นอย่างมาก ทั้งนี้ เพราะปัญหาการเดินทาง การที่ชาวกะเหรี่ยงพูดภาษาไทยไม่ค่อยได้ และบางหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำทางการของหมู่บ้านมิได้เป็นผู้ประสานงานให้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ในอำเภอท่าสองยางไม่ได้รับสัญชาติไทย ทั้ง ๆ ที่เกิดในเมืองไทย เป็นเวลาหลายชั่วอายุคน

๔.๒. การได้รับบริการจากรัฐด้านอนามัยและการศึกษาในระดับการศึกษาภาคบังคับ ในหมู่บ้านหลายหมู่บ้านของชาวกะเหรี่ยงที่เข้าร่วมในการสัมมนา ที่จังหวัดตากนั้น พบว่ามีสภาพการคมนาคม ซึ่งอยู่ห่างไกลจากถนนหลวง ดังนั้น สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจึงอยู่ที่การได้รับบริการจากรัฐในด้านการได้รับการสงเคราะห์ในสิ่งจำเป็น เช่น ยารักษาโรค และการรักษาโรคบางชนิด ทั้งนี้ เพราะสาธารณสุขมิได้เข้าไปให้บริการอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอ ซึ่งปัญหานี้ไม่แตกต่างกันระหว่างชาวไทยพื้นราบที่อยู่ในชนบทที่ห่างไกล

สิ่งสำคัญอีกประการที่พวกเขาคาดหวัง คือการมีครูมาสอนอย่างสม่ำเสมอ และมีโรงเรียนในหมู่บ้าน ทั้งนี้ เพราะส่วนใหญ่จะไม่มีโรงเรียน แม้ทางผู้นำหมู่บ้านจะร้องเรียนเพื่อขอให้จัดตั้งโรงเรียนในหมู่บ้านและมีการสอนตามหลักสูตรแบบมาตรฐาน แต่ไม่ได้รับการสนองตอบจากผู้เกี่ยวข้องเท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะเป็นปัญหางบประมาณและแผนในการจัดตั้งโรงเรียน นั่นเอง

บางคนหวังว่าจะมีการสอนภาษากะเหรี่ยงในโรงเรียนเพื่อให้เด็กเล็กได้เรียนภาษากะเหรี่ยงในโรงเรียนด้วย

๔.๓. ปัญหาการมีสิทธิในที่ดินทำกิน ทั้งนี้เพราะที่ดินที่ชาวกะเหรี่ยงเพาะปลูกส่วนใหญ่ จะไม่มีเอกสารสิทธิ หรือแม้กระทั่งหลักฐานการครอบครอง ประกอบกับการไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน และการไม่มีบัตรประจำตัว จึงทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีสิทธิในที่ดินที่ได้ครอบครองอยู่

อย่างไรก็ดี ปัญหาเรื่องสิทธิในที่ดินนั้น มิใช่ปัญหาใหญ่สำหรับบางหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านที่ห่างไกล เจ้าหน้าที่เข้าไปไม่ถึง จึงไม่มีปัญหากับทางราชการเรื่องการบุกรุกเขตที่อนุรักษ์ ประกอบกับการปลูกพืชของชาวกะเหรี่ยงเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และน้ำอยู่แล้ว จึงไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องนี้กับทางเจ้าหน้าที่ป่าไม้

โดยสรุปแล้ว สำหรับความคาดหวังของชาวกะเหรี่ยง ที่จะให้ได้รับบริการจากรัฐมีเรื่องสำคัญอยู่สองเรื่อง คือ บัตรประชาชน กับการมีโรงเรียนที่ได้มาตรฐานและมีครูสอนในหมู่บ้านของตน แต่ชาวกะเหรี่ยงเองมิได้กล่าวด้วยว่า หลักสูตรในการเรียนปัจจุบันนี้ สามารถตอบปัญหาความจำเป็นหรือสนองตอบความรู้ที่จะนำไปใช้ในชีวิตของชาวกะเหรี่ยงเพียงใด โดยเฉพาะการทำความเข้าใจกับวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นของเขา เพื่อให้เขารู้จักและพัฒนาศักยภาพของตนอย่างไร

๕. บทวิเคราะห์และสรุป

การศึกษาสภาพปัญหาในการดำรงชีวิตของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ในอำเภอท่าสองยาง ในรายงานที่ได้นำเสนอข้างต้น มิได้เป็นการเสนอภาพรวมของชีวิตชาวกะเหรี่ยงในด้านสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา แต่ได้สะท้อนภาพบางจุดอันเป็นผลกระทบของการดำเนินการในด้านนโยบายการควบคุมการให้สัญชาติของรัฐ ต่อชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย โดยปัญหาความมั่นคง นโยบายในด้านการควบคุมการปลูกพืชเสพติด และการพัฒนาชาวเขาในแนวทางที่ชาวพื้นราบคิดว่าควรจะเป็น ซึ่งขาดการศึกษาปัญหาชาวเขาในแต่ละเผ่าอย่างถ่องแท้และเปิดโอกาสให้ชาวเขามีส่วนในการนำเสนอปัญหาและเสนอความต้องการของเขาทั้งในระดับการกำหนดนโยบายและการดำเนินการ

ดังนั้นสิ่งที่เราจะเห็นภาพอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับชาวกะเหรี่ยงซึ่งถือว่าเป็นประชากรชาวเขาที่มีจำนวนมากที่สุดในจังหวัดตาก และมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นสิ่งดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ และไม่ได้ก่อให้เกิดความสนใจให้กับเจ้าหน้าที่ที่เข้าไปดูแลมากนัก เพราะส่วนใหญ่จะยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นมากกว่าการเรียกร้องผลประโยชน์หรือบริการต่าง ๆ จากรัฐหรือจากคนพื้นราบ และในจิตสำนึกของเขานั้น มีความรู้สึกว่าเขาเองเป็นคนไทย และมีภาระหน้าที่ที่จะต้องทำประโยชน์ให้กับสังคมไทย^๑ แต่โดยผลของการที่ไม่ได้รับการลงสัญชาติให้นี้ เมื่อชาวกะเหรี่ยงเหล่านี้จะต้องประกอบอาชีพ หรือการขอรับบริการจากรัฐ จึงต้องประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ อันเกิดจากการไม่มีสัญชาติไทย และไม่มีทะเบียนบ้าน ซึ่งแม้ว่าทางราชการจะไม่มีนโยบายเลือกปฏิบัติต่อบุคคลที่มีหรือไม่มีสัญชาติในด้านการให้การสงเคราะห์ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัตินั้น ได้รับทราบจากชาวเขาเองว่าเกิดปัญหาอุปสรรคอย่างมาก เมื่อเทียบกับคนที่มีสัญชาติไทยแล้ว

^๑สมภพ ภาวโรจน์, อ้างแล้ว เจริญบรรณที่ ๑๔, หน้า ๑๑

นอกจากนี้ การมีบัตรประจำตัวประชาชน มีความเกี่ยวข้องกับเสรีภาพในการประกอบอาชีพ การถือครองที่ดิน และการเดินทางไปทำงานในจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งรวมถึงการได้รับค่าแรงงานที่เป็นธรรมเทียบเท่าการมีสัญชาติไทย ตามกฎหมายแรงงาน อีกด้วย เพราะในทางความเป็นจริงแล้ว การไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน ย่อมหมายถึงการอยู่ในประเทศไทยในฐานะคนต่างด้าว ซึ่งมีข้อจำกัดและปัญหามากมาย

จากปัญหาอุปสรรคอันเกิดจากการไม่ได้รับสัญชาติไทยนี้เอง ทำให้ชาวกะเหรี่ยงที่ต้องคิดต่อกับคนพื้นราบ หรือต้องออกมาหางานทำในฐานะแรงงานไร้ฝีมือ หรือการรับบริการในการศึกษาในระดับสูงกว่าการศึกษาก่อนระดับ จึงขวนขวายและประสงค์จะได้รับสัญชาติไทย

ข้อที่รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองจะต้องตระหนักและนำเข้าสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม คือการลงสัญชาติให้แก่ชาวเขาในอำเภอนี้อย่างจริงจังและจริงใจ เพราะความจริงแล้ว การที่ก่อให้เกิดอุปสรรคในการขอลงสัญชาตินั้น ส่วนหนึ่งมาจากนโยบายความมั่นคง และความไม่เข้าใจในการสื่อสารตามที่ผู้เขียนได้นำเสนอข้างต้น ดังนั้นการแก้ไขปัญหานี้จึงน่าจะกระทำได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยกับการให้ชาวกะเหรี่ยงค้ำน้ำสาบาน เพื่อให้การตามความเป็นจริง และควรจัดทำบัตรโดยเข้าไปดำเนินการในหมู่บ้าน แทนที่จะให้ชาวบ้านมายื่นขอเอง อันเป็นการให้ความสะดวก และไม่ก่อให้เกิดปัญหาข่าวการเรียกสินบนหรือการสวมรอยเรียกค่าบริการจากชาวเขาเพื่อทำบัตร ซึ่งข้อเสนอดังกล่าว คุณสมภพ ลาซโรจน์ ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ในบทวิจารณ์²⁰

นอกจากนี้ คุณสมบัติที่ต้องทบทวนในการขอลงสัญชาติตามข้อ ๖ ของระเบียบสำนักทะเบียนกลาง ว่าด้วยการพิจารณาขอลงรายการในสัญชาติไทยในทะเบียนบ้านให้แก่ชาวไทยภูเขา พ.ศ. ๒๕๓๕ นั้น ควรจะต้องยกเลิกและกำหนดหลักเกณฑ์ให้สอดคล้องกับกฎหมายสัญชาติ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มิฉะนั้นจะกลายเป็นว่า คนที่ทะเลาะไม่แจ้งเกิดในทะเบียนบ้าน หรือคนที่ไม่รู้ภาษาไทย หรือไม่สนใจสิทธิที่ตนพึงมีตามกฎหมายไทย จะเป็นคนต่างด้าวและต้องมาขอแปลงสัญชาติเป็นไทย ตามระเบียบ ซึ่งตามกฎหมายมิได้ประสงค์เช่นนั้น

แต่ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง ที่น่าคิดว่า การที่ชาวกะเหรี่ยงอำเภอท่าสองยางยังมีชีวิตและความเป็นอยู่อย่างดั้งเดิมและยังรักษาประเพณีวัฒนธรรมของคนได้มากกว่าชนเผ่าอื่น เนื่องจากไกลจากถนนมากนัก กลับเป็นผลดีที่ทำให้ยังรักษาและอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม กฎศีลธรรมในหมู่บ้านและชนเผ่าไว้ได้มาก ซึ่งข้อนี้เองดูเหมือนว่า ชาวกะเหรี่ยงที่เป็นผู้นำและชาวบ้านก็รู้สึกภาคภูมิใจในการอนุรักษ์นี้

ปัญหาเรื่องการคมนาคม และความยากจนเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การให้บริการของรัฐในด้านต่าง ๆ เข้าไม่ถึงหมู่บ้านนี้ และรวมถึงการประสานงานและการปกครองในหมู่บ้าน ก็เกิดปัญหา

²⁰ สมภพ ลาซโรจน์, อ้างแล้ว เจริญรณที่ ๑๘, หน้า ๑

อุปสรรคอีกด้วย แต่สิ่งที่ผู้วิจัยได้พบเห็นและตระหนักเป็นอย่างดีก็คือ แม้การบริหารงานท้องถิ่นตามรูปแบบของคนพื้นราบ จะไม่ประสบความสำเร็จในทางปฏิบัติ แต่ความมีวินัย และการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวกะเหรี่ยง ยังคงมีศูนย์กลางของความยึดถือ เชื่อถือของชนเผ่าอยู่ที่จารีตประเพณี การกินผี หมอผีประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นมาตรการการควบคุมสังคมที่มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเขายู่แล้ว

ดังนั้น สิ่งที่น่าจะต้องทบทวนในปัจจุบันก็คือ แผนแม่บทที่จะเข้าไปพัฒนาชาวเขาของจังหวัดตาก นั้น มุ่งเน้นที่การพัฒนาชาวเขาในจังหวัด ๔ ด้าน นั้นสอดคล้องกับการพัฒนาสภาพการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ ตลอดจนความต้องการของชาวกะเหรี่ยงในอำเภอท่าสองยางเพียงใด ภาพสะท้อนจากข้อมูลที่ได้จากตัวชาวเขาเอง คงจะเห็นได้ชัดว่า ความจำเป็นของชาวเขาที่จะมีสัญชาติไทย เป็นผลของความทุกข์ที่เกิดจากอุปสรรคของเขาคือที่จะประกอบอาชีพหรือได้รับการศึกษาตามหลักสูตร ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องที่เจ้าหน้าที่มีส่วนในการก่อให้เกิดปัญหาทางปฏิบัติด้วย เพราะลำพังการดำรงชีวิตของเขาคอยนั้นไม่ได้แยกแยะว่าจะมีสัญชาติอะไร

ส่วนการพัฒนาทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดูเหมือนกับว่าชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงจะสามารถตอบสนองแนวทางในการอนุรักษ์การใช้พื้นที่ทำกิน และการอนุรักษ์ต้นน้ำ หรือป่าชุมชนได้ดีกว่าชาวเขาเผ่าอื่น เพราะมีจารีตประเพณีและแนวทางการประกอบกิจกรรมที่มีลักษณะอนุรักษ์อยู่แล้ว²¹

การพัฒนาทางด้านการปกครองตนเองและการควบคุมพืชเสพติด สำหรับชาวเขานั้นอาจมีปัญหาการดำเนินการ โดยเฉพาะการจัดองค์กรหมู่บ้านเพราะชาวเขาส่วนใหญ่พูดภาษาไทยไม่ได้ ดังนั้นจึงเกิดปัญหาการประสานงานและการพัฒนาหมู่บ้านตามแนวของกรมการปกครอง ส่วนการควบคุมพืชเสพติด และการบำบัดรักษาผู้ติดยา พบว่าในอำเภอนี้มีปัญหาน้อย

บทสรุป

ความไม่รู้กฎหมาย การไม่สนใจข้อสิทธิของคนเกี่ยวกับทะเบียนราษฎร และสภาพความยากจน สภาพการตั้งบ้านเรือนที่ห่างไกลจากถนน หรือการคมนาคม การไม่มีทะเบียนบ้าน การไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน และความไม่รู้และเข้าใจภาษาไทย ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตของชาวเขาที่มีความจำเป็นต้องติดต่อกับโลกภายนอก หรือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ เพราะสภาพความเป็นอยู่ของชาวเขายังคงมีสภาพการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่กับธรรมชาติ และมีชีวิตเป็นไปตามเกณฑ์ของธรรมชาติ และจารีตประเพณี แต่ความเจริญทาง

²¹ จันทบูรณ์ ฤทธิ์, “กะเหรี่ยง : ชีวิต ประเพณี สิ่งแวดล้อม” ข่าวสาร สถาบันวิจัยชาวเขา ฉบับพิเศษ ครอบรอบ ๓๐ ปี สถาบันวิจัยชาวเขา ๒๐ ตุลาคม ๒๕๓๘, หน้า ๓๓-๓๗

ด้านวัตถุที่รุกเข้าไป การติดต่อกับคนพื้นราบ และโครงการต่าง ๆ ที่รัฐหรือองค์กรเอกชนนำเข้าไป ในหมู่บ้าน ประกอบกับผลกระทบจากศูนย์อพยพชาวกะเหรี่ยงพม่า ทำให้ชาวกะเหรี่ยงที่อำเภอท่าสองยาง ต้องปรับตัวให้สอดคล้องและดำรงอยู่ในสภาพชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปและประสบกับปัญหาที่ทำนายหลายประการ ส่วนหนึ่งที่พบคือการได้รับการลงสัญชาติไทยซึ่งรัฐควรจะดำเนินการอย่างรีบด่วนและจริงจังทั้งในระดับชาติ ระดับจังหวัด และท้องถิ่น ในปัญหานี้ การให้การศึกษาอย่างทั่วถึงและครูที่เข้าใจและทุ่มเทต่อการแสวงหาความรู้ที่เหมาะสมกับการพัฒนาของชาวเขาเอง พร้อมกับการรักษาเอกลักษณ์ และความเป็นชนเผ่าที่ยังคงดำรงไว้ซึ่งจารีตประเพณี เท่าที่จะทำได้ตามสิทธิที่เขาได้รับการประกันในกฎหมายรัฐธรรมนูญและสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน แต่สิ่งที่สำคัญและควรต้องเป็นแนวทางในการรับทราบปัญหาของชาวกะเหรี่ยง คือการให้เขามีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขที่เป็นไปได้สำหรับเขาในโครงการต่าง ๆ ซึ่งส่วนหนึ่งคือการให้ชาวเขามีส่วนในการเสนอปัญหาในกรรมการชาวเขาอำเภอ

สาเหตุใหญ่อันก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมานี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการไม่รู้ถึงสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายของคนในการเป็นพลเมืองไทย และการอยู่ในเมืองไทย ดังนั้น การที่จะเผยแพร่ข่าวสารถึงความรู้ทางกฎหมาย การได้รับการประกันสิทธิ ในฐานะพลเมืองไทย และการเป็นคนกลุ่มน้อยตามกฎหมายนั้นตามหอกระจายข่าวหรือ วิทยุ โทรทัศน์ ในภาษากะเหรี่ยงนั้น น่าจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ทางรัฐบาลไทยควรต้องพิจารณานำเสนอเพื่อให้เขาได้ตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ดังกล่าว ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลไทยก็ไม่ควรละเลยการเข้าใจถึงขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีของเขาที่จะต้องได้รับการอนุรักษ์และรักษาไว้เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนชาวกะเหรี่ยงอย่างสมบูรณ์

และที่สำคัญที่สุดคือ ความเข้าใจในธรรมชาติของชาวเขา และความรู้สึกว่าชาวเขาเป็นพลเมืองไทยนั้น ควรได้รับการนำเสนอต่อสาธารณชนและต่อจิตสำนึกของเจ้าหน้าที่ ในอีกมุมหนึ่งที่แตกต่างจากที่ประชาชนได้รับในสื่อมวลชน มิฉะนั้นแล้ว ภาพพจน์ของชาวเขาก็จะได้รับการมองในด้านลบและปัญหาการได้รับสัญชาติอาจกลายเป็นเงื่อนไขของการปรับปรุงพฤติกรรมของชาวไทยภูเขาต่อไปดังเช่นในอดีต

บรรณานุกรม

กฤตยา อาชวนิจกุล และพรสุข เกิดสว่าง. สถานะของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย รายงานวิจัยเสนอในการสัมมนาระดับชาติ ชุติโครงการวิจัย เรื่อง “ทางเลือกและนโยบาย การนำเข้าแรงงานข้ามชาติของประเทศไทย : การศึกษาข้อเท็จจริงจากกลุ่มผลประโยชน์ ข้อสำรวจทางกฎหมาย และการวิเคราะห์ระบบการจัดการของรัฐ วันที่ ๒๖-๒๘ พฤษภาคม ๒๕๔๐ ณ โรงแรมสยามซิตี้ จัดโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนการวิจัย, ๒๕๔๐.

กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย. มติ ค.ร.ม. ๒๕๑๕ ๒๕๒๕ ๒๕๓๒ เกี่ยวกับการดำเนินงานพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา เอกสารอัดสำเนา, ๔๐ หน้า

จันทบูรณ์ สุทธิ. “กะเหรี่ยง : ชีวิต จารีตประเพณี สิ่งแวดล้อม” ข่าวสาร สถาบันวิจัยชาวเขา ฉบับ พิเศษ ครอบคลุม ๓๐ ปี สถาบันวิจัยชาวเขา ๒๐ ตุลาคม ๒๕๓๘, หน้า ๓๐-๖๑.

สำนักงานกลางทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. คู่มือปฏิบัติงานทะเบียน ราษฎร กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๓๖.

สำนักงานจังหวัดตาก . แผนแม่บทเพื่อพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม และการควบคุมพืชเสพติดบนพื้นที่สูง จังหวัดตาก พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๔, เอกสารโรเนียว, ๒๕๓๕.

ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. รายงานสรุปการสัมมนาเพื่อสำรวจ ปัญหาและข้อเท็จจริงในการทำวิจัย เรื่อง “ข้อเท็จจริงและปัญหาของชนกลุ่มน้อยใน ประเทศไทย” ณ โรงเรียนท่าสองยางวิทยาคม วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๓๕ และที่ห้อง ประชุมเย็นศิระ อำเภอแม่สอด วันที่ ๓ เมษายน ๒๕๓๕ และที่ห้องประชุมสำนักงาน จังหวัดตาก วันที่ ๔ เมษายน ๒๕๓๕ จัดโดยศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อเสนอต่อสำนักงานสนับสนุนกองทุนสนับสนุนการวิจัย, เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๓๕.

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ. รายงานการวิจัยเพื่อประเมินผลงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดตามโครงการพัฒนาพื้นที่สูง ด้วยการสนับสนุนของสถาบันวิจัยสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงบประมาณ สำนักนายกรัฐมนตรี ประจำปีงบประมาณ ๒๕๓๗ , รายงานวิจัยฉบับที่ ๑๓๔, เอกสารอัดสำเนา , แก้ไขเพิ่มเติม ๒๕๔๐.

สมภพ ลาขโรจน์. บทวิจารณ์ สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก, เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๔๑ , ๑๒ หน้า

บทวิจารณ์
สภาพความเป็นอยู่ และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง
อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

โดย สมภพ ลาซโรจน์

นับว่าเป็นนิมิตที่ดี ที่ได้มีหน่วยงานทางฝ่ายกฎหมาย ได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนช่วยเหลือประชาชนในชนบทด้านการศึกษาวิจัย และประโยชน์ของรายงานการวิจัยครั้งนี้จะเป็นผลดีมีคุณค่าเป็นอย่างมาก ไม่เฉพาะชุมชนกะเหรี่ยงเท่านั้น แต่จะรวมไปถึงเผ่าอื่นๆ ที่อยู่อาศัยตามชายแดนไทย ตั้งแต่เหนือสุดคือ จังหวัดเชียงราย แล้วลงไปจนถึงใต้สุดที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นเขตชายแดนกันชนระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน Buffer Zone ยิ่งไปกว่านั้นยังจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาวางแผนโครงการเพื่อชุมชน โดยทั้งของรัฐและเอกชน หรือ NGO เหนือสิ่งอื่นใด ฝ่ายปกครอง ฝ่ายความมั่นคง ซึ่งรวมทั้งฝ่ายกองทัพก็จะได้ประโยชน์จากรายงานการวิจัยครั้งนี้ด้วย

ผู้วิจารณ์ใคร่ขอขอบคุนต่อหลายหน่วยงานที่มีส่วนเข้ามาช่วยเหลือและปฏิบัติงานครั้งนี้ คือ สำนักงานช่วยเหลือทางกฎหมาย จากศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีรองศาสตราจารย์ณรงค์ ใจหาญ เป็นหัวหน้าคณะและผู้ประสานงาน

ชุมชนกะเหรี่ยงก็หวังเป็นอย่างยิ่งว่า “สิ่งที่พวกเขาต้องการและปรารถนานั้น” คงจะบรรลุความสำเร็จ ความสมหวัง และความเป็นจริงเสียที เพราะได้รอคอยมานานกว่า 2 ทศวรรษก็ว่าได้

อนึ่ง ในเขตท้องที่ดังกล่าวนี้ ผู้วิจารณ์ได้เคยเข้าไปปฏิบัติงานการสำรวจไปบ้างแล้ว บางหมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ. 2520 หรือ 20 ปีที่แล้ว คือ First Site Survey สำหรับการพัฒนาสงเคราะห์ชาวเขาเป็นเขตพื้นที่

ก่อนที่จะดำเนินการวิจารณ์ ผู้วิจารณ์จึงใคร่ขออนุญาตนำเสนอรายงานนี้ออกเป็น 2 ตอน คือ

1. สภาพความเป็นอยู่ทั่วไปของชุมชนและสังคมของกะเหรี่ยง
2. บทวิจารณ์อันเกี่ยวกับสภาพปัญหา

เหตุผลก็คือ ตอนแรกนั้นเพื่อให้เห็นสภาพชุมชนในด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนอุปนิสัย และพฤติกรรมทางสังคม เพื่อประโยชน์และการวิเคราะห์ถึงสภาพการณ์ต่างๆ หลายด้านได้ง่ายยิ่งขึ้น

สำหรับในส่วนที่สอง ผู้วิจารณ์จะหยิบยกปัญหาต่างๆ ตามที่ได้ข้อมูลมาจากรายงาน พร้อมกับจะอธิบายถึงสาเหตุของปัญหาและข้อเสนอความเห็น โดยเรียงลำดับความสำคัญและการเปรียบเทียบกันบ้างจากหมู่บ้านอื่นๆ หากเป็นเรื่องหรือกรณีตัวอย่างที่คล้ายกัน

หมู่บ้านและการตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านหรือชุมชนกะเหรี่ยงทั้งในพื้นที่ราบและบนที่สูง ถือว่าเป็นหมู่บ้านถาวรอยู่มาเนิ่นนานนับเป็นร้อยๆ ปี หมู่บ้านจะมีหลังคาเรือนตั้งแต่ 5 - 10 หลังคา ก็มี และ 50 - 70 หลังคา ก็มี (แต่โดยเฉลี่ยประมาณ 30 หลังคาเรือน) หมู่บ้านที่กล่าวมานั้นบางก็เป็นบ้านหลัก บางก็เป็นบ้านบริวาร ซึ่งเกิดจากการแตกแยกออกจากกันเมื่อครั้งอดีต แต่ละหมู่บ้านจะมีอาณาเขตแน่นอน และแต่ละหมู่บ้านจะมีผู้นำ (ยกเว้นบ้านบริวาร) ซึ่งได้แก่ กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน พร้อมกับมีผู้นำทางศาสนา โดยแบ่งหน้าที่รับผิดชอบที่ต่างกัน คือ ผู้ใหญ่บ้านจะมีหน้าที่ดูแลชุมชน การประสานงานกับทางราชการหรืออำเภอ และงานการปกครองตามนโยบายของรัฐบาล ในขณะที่ผู้นำทางศาสนาจะมีหน้าที่ดูแลทางด้านศีลธรรม วัฒนธรรม จารีตประเพณี และการประกอบพิธีทางศาสนาของชุมชน

หมู่บ้านกะเหรี่ยงจะประกอบไปด้วยกลุ่มต่างๆ ซึ่งนับว่ามีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ ดังนั้นจึงควรให้ความสำคัญและจะมองข้ามเสียมิได้ ทั้งนี้เพื่อจะได้อาศัยกลุ่มและอิทธิพลของกลุ่มไปใช้ให้เป็นประโยชน์และถูกทิศทางการต่อชุมชน เพื่อการพัฒนาและความร่วมมือจากประชาชนในหมู่บ้านนั่นเอง กลุ่มต่างๆ มีดังนี้

กลุ่มอาวุโศชาย จะประกอบด้วยผู้อาวุโศชายที่คนทั่วไปในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือ และโดยมากจะเป็นผู้ที่แต่งงานแล้วมากกว่าชายโสด โดยอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้มานาน กลุ่มนี้จะให้คำปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ เช่น การทะเลาะวิวาท ตัดสินคดีความ และการปรับไหม เป็นต้น

กลุ่มเครือญาติ หรือ กลุ่มเชื้อสายฝ่ายมารดา Matrilineal Group ซึ่งมีหญิงอาวุโศเป็นหัวหน้าสาย ในหมู่บ้านหนึ่งๆ จะมีหลายกลุ่มหลายสายก็ได้ แต่ละกลุ่มสายจะประกอบด้วยสมาชิกของลูก-หลานของฝ่ายมารดา ซึ่งถ้ากลุ่มใดใหญ่หรือมีสมาชิกมากกว่ากลุ่มที่น้อยกว่า ก็จะมีกำลังที่จะต่อรองในเรื่องต่างๆ ของหมู่บ้านได้มากกว่ากลุ่มเล็ก เช่น ในเรื่องของการได้มาของสิทธิประโยชน์ต่อกลุ่ม การใช้และครอบครองสิทธิในที่ดิน และอีกหลายกรณีหลายเรื่อง ฯลฯ

กลุ่มสตรีแม่บ้าน และกลุ่มหนุ่ม-สาวก็มีบทบาทและหน้าที่ต่อชุมชนเช่นกัน บ่อยครั้งอิทธิพลของกลุ่มแม่บ้านก็มีส่วนช่วยเหลือสังคม และทำให้งานหรือโครงการต่างๆ ประสบความสำเร็จก็มีมาก เช่น การให้ความร่วมมือกับทางราชการ การส่งเสริมกิจกรรมเพื่อชุมชน การฝากเด็กเล็กไว้กับสถานที่เลี้ยงดูเด็กเล็ก เมื่อบิดา-มารดาออกไปทำงานในไร่นอกหมู่บ้าน

สภาพความเป็นอยู่ และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง
อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

และบางครั้งก็ชี้แนะและการตัดสินใจให้กับสามีได้ (แต่อยู่เฉพาะภายในบ้าน) ส่วนนอกบ้านนั้น สามีจะเป็นผู้นำโดยภรรยาจะเป็นผู้ตาม

หลังคาเรือน บ้านหรือหลังคาเรือน จะมีบิดา-มารดาและบุตรที่เรียกว่า “ครัวเรือนเดี่ยว” คือ เฉพาะสามี-ภรรยา และบุตร Nuclear Family เป็นสังคมผัวเดียวเมียเดียว ไม่กระทำผิดนอกใจซึ่งกันและกัน ไม่ส้าส่อนผิดลูกเมียผู้อื่น คำว่า ครัวเรือน จึงหมายถึงสมาชิกในครัวเรือนหนึ่ง ซึ่งมีแรงงานทางเศรษฐกิจที่จำกัด ที่ประกอบด้วย พ่อ-แม่ และลูกๆ ดังนั้นการที่จะทำการเกษตรก็ดี ทำกิจกรรมต่างๆ ก็ดี จึงถือได้ว่า “มีขีดจำกัดในด้านแรงงาน” เช่น ทำไร่ ปลุกข้าวเพียงพอคุ้มกินได้ก็ไม่เกิน 3 - 5 ไร่ ถ้าจะมีการว่าจ้างแรงงานก็ไม่มีทุนหรือเงิน “จึงมีการแลกเปลี่ยนช่วยเหลือแรงงานซึ่งกันและกัน” โดยผลัดกันช่วยเหลือของแรงงานของตน

การเลือกที่อยู่หลังการแต่งงาน ตามความนิยมของสังคมนี้ ชายจะตั้งบ้านเรือนโดยสร้างบ้านเล็กๆ อยู่เพียง 2 คน (คือสามี-ภรรยา) คิดกับบ้านแม่ของฝ่ายหญิง (หรือคิดกับบ้านแม่ยาย) ทั้งนี้เพราะฝ่ายหญิงจะได้แรงงานชายเข้ามาช่วยเหลือในด้านเศรษฐกิจ ประการที่สำคัญคือ เพราะเป็นสมาชิกในกลุ่มสายมารดาเดียวกันและอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน การนับสายสกุลจึงนับทางฝ่ายหญิง สำหรับชายหรือสามีหากมีพฤติกรรมต่างๆ เช่น พริ่เลี้ยงผีบรรพบุรุษ สามีก็ต้องเดินทางไปร่วมพิธีกับกลุ่มสายมารดาของเขา หากมีความจำเป็นไปไม่ได้ ก็จะมีการฝากชิ้นส่วนของอาหารที่ใช้ในพิธีกรรมมาให้รับประทาน ถ้ามีคนเจ็บป่วยหนักพิธีกรรมนี้ก็จะมีย่อยครั้ง และพิธีกรรมการเลี้ยงผีนั้นจะต้องหยุดทำงาน ห้ามเดินทางออกจากหมู่บ้าน โดยใช้เวลาถึง 3 วัน 3 คืน (และห้ามทำงานสำหรับทุกคนในหมู่บ้านอีกด้วย หากมีคนตายเกิดขึ้น ถ้าไปไร่-นา ก็จะต้องไปบอกแล้วจะต้องกลับมาบ้าน)

ข้อขัดแย้งและคดีต่างๆ ในอดีตนั้นหากมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น จะมีการตัดสินคดีความกันเองระหว่างผู้ถูกตัดสิน (จำเลย) และผู้ตัดสินความ ซึ่งได้แก่ กลุ่มอาวุโส และกำนัน ซึ่งหากไม่พอใจต่อการตัดสินแล้วจะร้องขอความเป็นธรรมหาได้ไม่ ผู้ที่ไม่พอใจบางครั้งก็ไม่คิดจึงแยกไปสร้างบ้านใหม่ ซึ่งก็อยู่ไม่ไกลจากบ้านหลักหรือบ้านแม่ ระยะห่างไกลกันประมาณ 30 นาที - ชั่วโมงเดินเท่านั้น แต่ปัจจุบันไม่สามารถจะทำได้เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องที่ดินทำกินไม่พอเพียง

เศรษฐกิจ สังคมกะเหรี่ยงเป็นสังคมทางเกษตร ผลิตเพื่อปากท้องเท่านั้น หรือเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ “Subsistence Economy” ซึ่งได้แก่ ทำนาดำ นาขึ้นบันได และปลุกข้าวไร่ (ไร่หมุนเวียน Rotation Swidden) คือ คัด-ฟัน-เผา แล้วพักทิ้งไว้ประมาณ 5 - 6 ปี แล้วจึงกลับมาทำใหม่ นอกนั้นก็ปลุกพืชสวนอื่นๆ เพื่อการบริโภค แต่สิ่งที่ถาวรคือ การปลุกพืชยืนต้น ได้แก่

สภาพความเป็นอยู่ และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง
อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

มะม่วง มะขาม ขนุน กล้วย หนาม และต้นไผ่ ฯลฯ ซึ่งหมายถึง หมู่บ้านกะเหรี่ยงจะเต็มไปด้วยพืชผลไม้ยืนต้นนานาชนิดนั่นเอง

ศาสนาและความเชื่อ กะเหรี่ยงนับถือศาสนาพุทธและพุทธผี อีกทั้งนับถือศาสนาคริสต์ นอกจากนั้นยังถือปฏิบัติต่อกฎข้อห้าม-ข้อนิยม ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด ซึ่งแม้แต่เรื่องโชคลาง พวกเขาก็จะให้ความสำคัญไม่น้อยในด้านความเชื่อ

สภาพแวดล้อมและสังคม ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและชนชาตินั้น ก็เป็นที่ประจักษ์และยอมรับจากฝ่ายวิชาการหลายสาขาแล้วว่า “กะเหรี่ยงเป็นผู้อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” อีกทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อสภาพแวดล้อม เช่น ต้นไม้ ต้นน้ำลำธารที่มีคุณประโยชน์ต่อมวลมนุษยสัตว์ ดังคำสอนจากผู้อาวุโสต่อลูกหลานว่า “ไม่สมควรที่จะไปทำลาย แต่ควรที่จะปกป้องดูแลเพื่อวันข้างหน้าจะไม่ขาดแคลนน้ำ” ดังตัวอย่าง เมื่อบิดา-มารดาได้นำสายสะดือเด็กที่คลอดใหม่ใส่กระบอกไม้ไผ่แขวนไว้หรือฝังไว้กับต้นไม้ใหญ่ เพราะเชื่อว่าบุตรของตนจะเจริญเติบโตใหญ่ขึ้น มีอายุยาวนานเช่นเดียวกับต้นไม้ หากลูกเจ็บป่วย บิดา-มารดาก็จะมาทำพิธีที่ต้นไม้ใหญ่นี้เพื่อขอความคุ้มครอง และให้ดูแลรักษาลูกของตนให้หายและปลอดภัย จากผีสงนางไม้ประจำต้นไม้

การเพาะปลูกข้าวที่ไร่ข้าวก็เช่นเดียวกัน หากมีต้นไม้ใหญ่ก็จะตัด-ริดเพียงกิ่งก้าน และจะคงไว้ซึ่งลำต้น เพราะเชื่อว่า ต้นไม้จะมีโอกาสฟื้นคืนได้อีกกับการแตกแขนงทั้งกิ่งและใบ

ข้อคิดเห็นและคำพังเพยต่อชีวิตในสังคมนี้ ยังได้กล่าวและรวมถึงการอยู่อย่างสันโดษพอกินพอใช้และความพอดี กะเหรี่ยงมักจะกล่าวสอนกันมากก็คือ “ถ้าพวกเราไร่ข้าวพอกินและมีทั้งพริกและเกลือ ก็เพียงพอแล้ว” ผู้วิจารณ์จึงไม่แปลกที่ได้ยินได้ฟังกันเป็นธรรมดาที่มีการทักทายกันเมื่อพบกันไม่ว่าที่ไหนด้วยคำว่า “ไปไหนมา” แล้วถามด้วยคำว่า “กินข้าวแล้วยัง” นี่คือวัฒนธรรมอย่างหนึ่งในเรื่องเกี่ยวกับการเป็นห่วงในเรื่องของปากท้อง

พฤติกรรมอีกอย่างหนึ่ง คือ พ่อ-แม่จะไม่ทุบตีอีกทั้งคำว่าต่อบุตรของตนเพราะอาจทำให้ “ขวัญ” ของเด็กเสียใจ ตกใจ และเจ็บป่วยหรือตายได้ “ขวัญ” ก็อาจจะหนีออกไปจากเด็กๆ บ่อยๆ จึงมีพิธีกรรมเพื่อเรียกขวัญกลับมาสู่ร่างของเด็กหากเด็กไม่สบาย

เช่นเดียวกับบุตรจะไม่กล่าวเท็จหรือโกหกต่อพ่อ-แม่ของตนเพราะถือว่าเป็น “บาป” บุตรจะต้องเชื่อฟังพ่อ-แม่ และนับถือผู้อาวุโสกว่า และมีมารยาทที่ดีซึ่งกันและกัน

ถึงแม้ว่าคนกะเหรี่ยงจะมีความอายต่อคนแปลกหน้า แต่ก็ชอบที่จะคุยและพูดจาด้วย เช่น ชอบคุยเรื่องคลกโปกซา ถ้าชอบใจก็หัวเราะดัง ถ้าเสียใจก็ร้องไห้ แต่ถ้าไม่พอใจก็จะเก็บไว้ในส่วนลึกในใจโดยไม่กล้าที่จะระบายออกมาได้แต่จะเก็บกด และจะไม่บอกใครอีกด้วย

สภาพความเป็นอยู่ และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง
อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

ความเข้าใจภาษาไทย เนื่องจากสังคมกะเหรี่ยงอยู่อย่างสันโดษและ โดดเดี่ยว อีกทั้งห่างไกลแสนลำบากในเรื่องของการเดินทาง และพวกเขาเองก็ไม่นิยมออกมาสู่โลกภายนอกเหมือนเช่นเผ่าอื่นๆ ทั้งนี้ก็เพราะมีปัญหาอุปสรรคในเรื่องของภาษาไทย โดยเฉพาะหญิงแม่บ้านจะพูดไม่ได้เลย ส่วนชายก็จะพูดและเข้าใจภาษาไทยได้บ้าง (รายงานของผู้วิจารณ์เมื่อปี 2520 ก็ได้รายงานไว้แล้วถึงเรื่องของการอุปสรรคการทำงานในชุมชนกะเหรี่ยง คือ “ภาษาไทย” จึงต้องหาทางแก้ไขและช่วยเหลือโดยเฉพาะในด้านการศึกษาและ โรงเรียน)

อย่างไรก็ตาม “ภาษาไทย” ในความหมายของกะเหรี่ยงก็ทำให้พวกเขายุ่งยากและลำบากต่อการเรียนและพูด เพราะมีทั้งภาษาไทยภาคกลาง และภาษาไทยคำเมืองหรือภาษาท้องถิ่น และปัญหาอุปสรรคอีกอย่างหนึ่งคือ การพูดไม่ชัดของคำที่ลงท้ายด้วยตัวสะกด เช่น ชื่อสมภพ ก็เรียกเป็น “สมโพ๊ะ” หรือ สมบัติ ก็เป็น “สมบะ” เป็นต้น

การพูดภาษานั้น นอกจากจะมีปัญหาอยู่แล้ว และถึงแม้จะพยายามพูดภาษาไทยที่ดี ยังได้สร้างความตลกขบขัน และอาจต่อการพูดภาษาไทยอีกด้วย จึงทำให้ต้องหยุดชะงักต่อการพูดภาษาไทย

อนึ่ง ในการตอบสัมภาษณ์ข้อสอบถามต่างๆ ถ้าหากในขณะที่ถูกถามมีหลายๆ คนอยู่ด้วย ผู้ถูกสัมภาษณ์จะไม่ตอบคำถามเอง แต่บุคคลอื่นจะตอบแทนผู้ถูกสัมภาษณ์ นี่เป็นลักษณะทางสังคมที่จะต้องยอมรับ เพราะไม่ใช่ไม่ให้ความร่วมมือ แต่เป็นเพราะความอายของผู้ตอบสัมภาษณ์

ตอนที่สอง

ปัญหาของชุมชนกะเหรี่ยง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

จากรายงานการศึกษาของคณะทำงานถึงสภาพปัญหาของชุมชนกะเหรี่ยง ซึ่งมี 6 หมู่บ้าน ผู้วิจารณ์จึงขอเรียงตามลำดับความสำคัญดังต่อไปนี้คือ

1. การมีบัตรประชาชน และการลงสัญชาติไทย
2. ด้านการศึกษา และ โรงเรียน
3. การมีสิทธิในที่ดินทำกิน รวมถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
4. การรับบริการจากรัฐ ในด้านอนามัยและสาธารณสุข
5. ความมั่นคงของชาติ และความสำนึกของความเป็นคนไทย

1. การมีบัตรประชาชน ซึ่งรวมทั้งการลงสัญชาติหรือให้สัญชาติไทย อีกทั้งการลงทะเบียนบ้าน ผู้วิจารณ์เห็นด้วยว่าเป็นปัญหาใหญ่ของชุมชนกะเหรี่ยง ซึ่งมีมานานกว่า 20 ปีแล้ว แต่ก็ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ทั้งนี้ด้วยเหตุและผลหลายๆ ประการที่ทั้งคนของรัฐและฝ่ายประชาชน ต่างก็ชี้แจงและต่างก็อ้างกันไป แต่ผลก็คือ ประชาชนเป็นฝ่ายเสียประโยชน์ เสียสิทธิต่างๆ ที่ควรจะได้รับ ฯลฯ ผู้วิจารณ์จึงไม่ขอก้าวและดำเนินผู้ใด แต่ที่แน่ๆ ก็คือ ชุมชนนี้ควรที่จะมีทั้งบัตรประชาชนและการได้ลงสัญชาติไทยมานานแล้ว ด้วยเหตุและผลพร้อมข้อเสนอแนะ ดังนี้

1.1 เขตชายแดนหรือแนวกันชนนั้นมีความสำคัญยิ่ง เพราะมีปัญหามากมาย เช่น คนอพยพ สินค้าเถื่อน โรคระบาด การค้าของเถื่อน อาวุธสงคราม และยาเสพติด ฯลฯ

1.2 การเรียกร้องขอมีบัตรประชาชนนั้น เพื่อที่จะได้มีสิทธิเสรีเท่าเทียมกับคนไทย อีกทั้งความภูมิใจของการเป็นพลเมืองไทย ประการที่สำคัญคือ ต้องการแยกแยะให้รู้ว่าใครคือกะเหรี่ยงจากไทย และใครคือกะเหรี่ยงจากพม่า (จากนอก) (ผู้วิจารณ์ได้เคยสอบถามกับคนกะเหรี่ยงเมื่อ 20 ปีที่แล้วว่า “จะรวมกับกะเหรี่ยงจากพม่าหรือไม่? หรือจะอยู่ร่วมด้วยหรือไม่?” คำตอบเหมือนกัน “เราเป็นกะเหรี่ยงฝั่งไทย เกิดที่นี่และจะตายที่นี่” ส่วนกะเหรี่ยงทางฝั่งพม่านั้นเกิดที่พม่า และจะต้องตายที่พม่าเช่นกัน จึงต่างฝ่ายต่างอยู่ และจะมีบ้างก็เรื่องการไปมาหาสู่กันเป็นธรรมดาของการเยี่ยมเยียน) ดังนั้นจะรวมกันได้อย่างไร? และถ้าเรามีบัตรประชาชนนั้นก็หมายถึง “เราเป็นคนไทย เชื้อสายกะเหรี่ยง” และกะเหรี่ยงจากฝั่งพม่าก็เป็น “คนพม่า เชื้อสายกะเหรี่ยง”

1.3 การขอบัตรประชาชน ผู้วิจารณ์เห็นว่า ควรที่จะแต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติม จากที่มีอยู่แล้วเพื่อตรวจสอบคุณสมบัติและประวัติบุคคล คือนอกจากจะมีครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หมอตำแย แล้วก็จริง ควรตั้งกลุ่มผู้อาวุโสและกลุ่มแม่บ้านสตรี เพราะผู้อาวุโสเหล่านี้ก็เกิดที่นี่ และเป็นบุคคลที่ทุกคนเคารพนับถือ

1.4 ควรที่จะทบทวนและแก้ไข พรบ. ว่าด้วยการพิจารณาลงสัญชาติไทยฉบับที่ 2 ลงวันที่ 23 ธันวาคม 2539 เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านในกรณีที่ไม่สามารถพูดและฟังภาษาไทย (แต่ข้อกำหนดได้ระบุว่าผู้ที่จะได้บัตรนั้นจะต้องพูดและฟังภาษาไทยได้) ซึ่งไม่เป็นธรรมต่อประชาชน อันเนื่องมาจากชุมชนนี้ไม่มีประสบการณ์การใช้ภาษาไทย อีกทั้งไม่เคยออกไปสู่โลกภายนอก จึงขอฝากคณะกรรมการในเรื่องการแก้ไขกฎข้อนี้ของ พรบ. ฉบับนี้เพื่อประโยชน์และสิทธิของประชาชน

1.5 เพื่อให้สะดวกและรวดเร็วกว่าที่เคยทำมาในครั้งอดีต ควรจัดหน่วยทำบัตรอย่างเร่งด่วนในหมู่บ้านจะดีกว่าที่ต้องให้ประชาชนเดินทางมาที่หน่วยงานของทางอำเภอ หรืออาจตั้งหน่วยทำงานเป็นกรณีพิเศษในบางหมู่บ้านก็ได้ เพราะจะประหยัดทั้งการเดินทาง เสีย

สภาพความเป็นอยู่ และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง
อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

เวลาทำกิน และประหยัดเงินค่าใช้จ่ายของชาวบ้านได้อีกด้วย (เช่น ถ้าทำบัตรในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะมีอาหารรับประทานโดยได้จากบ้านเพื่อน ญาติๆ เป็นต้น ไม่ต้องซื้อหาเหมือนกับที่ต้องเดินทางไปท่าอำเภอ หรืออาจจะต้องนอนค้างคืนก็ไม่มีปัญหาเช่นกัน)

1.6 เพื่อป้องกันการทุจริตมิชอบตามที่ได้เกิดขึ้นในอดีตนั้น เช่น การเรียกร้อยค่าหัว ค่าทำบัตร หรือการสวมรอยจากบุคคลภายนอก (กะเหรี่ยงนอก) ฝ่ายกลุ่มอาวโศทั้ง 2 กลุ่มก็สามารถดูแลป้องกันได้ พร้อมกับควรมิบทลงโทษให้หนักหรือเพิ่มโทษขึ้น คือ ทั้งปรับทั้งจำคุก

1.7 ผู้วิจารณ์ใคร่ขอเสนอที่เพิ่มเติมอีกวิธีการหนึ่งที่กะเหรี่ยงเชื่อถือมาก และเกรงกลัวหากไม่กระทำตามอย่างที่พูด คือ “ค้ำน้ำสาบาน” ตามความเชื่อและที่ปฏิบัติกันในสังคมกะเหรี่ยง โดยให้ทุกคนในหมู่บ้านค้ำน้ำสาบาน (จะต้องมีพิธีเพื่อการนี้โดยเฉพาะ) กล่าวว่า “เราเป็นคนท้องถิ่นนี้ เกิดที่นี่ หากเป็นการกล่าวเท็จก็ขอให้ผีสาปทั้งหลายทำโทษหรือฟ้าผ่าตายทั้งครอบครัว”

1.8 ปัญหาหนักและความหนักใจของปัญหาชายแดนในท้องถิ่นนี้ คือ “การสู้รบระหว่างกะเหรี่ยง” ทั้งจากพม่าและฝั่งไทยซึ่งดูสับสน (แต่แท้ที่จริงก็คือ เป็นเรื่องของการเมืองและผลประโยชน์เสียมากกว่า) ผลกระทบก็คือ การอพยพของกะเหรี่ยงจากพม่ามาอยู่ในศูนย์อพยพฝั่งไทย แล้วการดูแล การป้องกันคนออกจากศูนย์ก็จะเพิ่มเป็นทวีคูณ แต่ถ้ามีบัตรประชาชนก็จะช่วยลดปัญหาลงไปได้

1.9 การใช้งบประมาณเพื่อเร่งรัดโครงการจัดทำบัตรนี้ เห็นสมควรที่จะร้องขอความช่วยเหลือจาก NGO และจากต่างประเทศ เช่น องค์การสหประชาชาติ หรือจากรัฐบาลนานาชาติ เช่น ญี่ปุ่น แคนาดา ฯลฯ เพราะผลประโยชน์ที่จะได้นั้นเป็นของประชาชนโดยส่วนรวม ซึ่งทางรัฐบาลขาดงบอยู่เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจของไทยเป็นที่รู้ๆ กันอยู่ และประเทศต่างๆ ก็ยินดีช่วยเหลือหากเป็นการร้องขอ

2. ปัญหาด้านการศึกษาและโรงเรียน

ผู้วิจารณ์ได้รายงานไว้เมื่อ 20 ปีที่แล้วว่า ปัญหาและอุปสรรคของการทำงานกับชุมชนนี้คือ “ภาษาไทย” ซึ่งจากรายงานของคณะนี้ก็ยังคงมีอยู่เช่นเดียวกับผู้วิจารณ์อีกด้วย (และจะเป็นเช่นนี้อีกหรือเปล่า หรือจะนานเท่าใด)

ปัญหาอยู่ที่ว่า “จะอย่างไรที่จะให้ชุมชนนี้พูดและเข้าใจภาษาไทยได้” จึงต้องจัดตั้งหน่วยงานเฉพาะกิจเพื่อเร่งรัดการสอนภาษาไทยจากหน่วยงานของรัฐ ยิ่งไปกว่านั้นขณะนี้เป็นการเรียกร้อยจากชุมชนและเป็นความต้องการที่จะเรียนรู้ภาษาไทย และการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อลูกหลานของชุมชนกะเหรี่ยง แต่จากรายงานว่าเป็นที่น่าเสียดายที่ทางฝ่ายรัฐบาลและหน่วย

สภาพความเป็นอยู่ และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง
อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

งานที่รับผิดชอบกลับบอกว่า “ไม่มีงบประมาณการจัดตั้ง” บางครั้งมีโรงเรียนแต่ไม่มีครู หรือมีครูแต่ขาดการสอนบ่อย จนเด็กๆ และผู้ปกครองเบื่อกัน ผลกระทบก็คือ จนป่านี้นี้แล้ว ความเข้าใจและพูดภาษาไทยได้มีไม่เกินร้อยละ 40 แต่เป็นที่น่าสังเกตซึ่งจากรายงานว่า ที่บ้านป้อยาลู่ ตำบลแม่ต้านนั้น 80% หรือมากกว่าที่ชาวบ้านพูดภาษาไทยได้ ซึ่งก็เป็นสิ่งที่ดี แต่ไม่ทราบสาเหตุหรือเหตุผลที่ทำให้มีการใช้ภาษาไทย เพราะไม่มีในรายงานและมีโรงเรียนแต่ขาดครูสอน

2.1 ควรจัดหาครู (ถึงแม้จะไม่มีโรงเรียนก็ไม่เป็นปัญหา เพราะชุมชนสามารถช่วยสร้างโรงเรียนเล็กๆ กันเองได้ เนื่องจากเป็นความต้องการของชุมชน) มาทำการสอนเด็ก และสอนเวลาพิเศษแก่ผู้ใหญ่ในเวลา

2.2 ไม่ควรขาดการสอนบ่อยๆ จนทำให้ประชาชนเบื่อและไม่ให้ความร่วมมือ และฝ่ายครูสอนก็ไม่ควรที่จะพูดว่า “ติดประชุม” เช่นเดียวกับชาวบ้านก็ไม่สมควรที่จะพูดถึงครูสอนว่า “ครูตายไปนานแล้ว” เลยไม่มีการสอน และทางฝ่ายผู้บริหารทางอำเภอก็ไม่ควรที่จะเรียกครูเหล่านี้ไปประชุมบ่อยด้วย เห็นว่าควรส่งเอกสารการประชุมก็พอแล้ว เพื่อทราบนโยบาย

2.3 ควรจัดสรรงบประมาณ เพื่อเป็นรางวัลแก่ครูสอนที่สละเวลาเพื่อการนี้ โดยให้ชาวบ้านหรือกลุ่มอาวูโสเป็นผู้รายงานการปฏิบัติงานแก่ทางอำเภอ

2.4 ควรให้ความสำคัญเป็นกรณีพิเศษแก่เด็กนักเรียน และจะต้องรักเด็ก ไม่ดูค่างาน เด็ก โดยเฉพาะเด็กที่ขาดเรียนบ่อยๆ เพราะมีความจำเป็นทางครอบครัว เช่น เลี้ยงผี พิธีกรรม ช่วยทำงานบ้าน ฯลฯ เด็กๆ จะเป็นสื่อกลางเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวบ้านกับทางโรงเรียน ซึ่งถ้าเด็กรักการเรียนก็หมายถึงประสบความสำเร็จแล้ว และเมื่อเด็กรักโรงเรียน ผู้ปกครองก็จะรักและศรัทธาคือครูด้วย

ในอดีตนั้นคนกะเหรี่ยงมีทัศนคติเล่านิทานเรื่องเก่าๆ ซึ่งไม่คือนักต่อโรงเรียน เช่น เล่าว่า “ถ้าใครไปโรงเรียนแล้วจะถูกยักษ์จับกินหมด” จึงควรเล่าถึงทัศนคติที่ดีให้เด็กและผู้ใหญ่ได้ทราบบ้างว่า “ถ้ากะเหรี่ยงได้เรียนหนังสือไทยแล้ว คนกะเหรี่ยงจะมีความรู้และความฉลาดเท่าเทียมกับคนไทย หรืออาจจะฉลาดกว่าก็ได้” นี่ก็เป็นเรื่องที่เล่าขานกันมาในสังคมกะเหรี่ยงที่ผู้วิจารณ์ได้ยินมา

3. การมีสิทธิในที่ดินทำกิน เหตุที่สำคัญคือ ถิ่นที่อยู่ของชุมชนกะเหรี่ยงนั้นมักจะเป็นเขตอนุรักษ์เสียส่วนมาก (ทั้งๆ ที่กะเหรี่ยงอยู่มาก่อนการประกาศเขตเหล่านี้มาเป็นร้อยๆ ปีหรือสองร้อยกว่าปีก็มี) เลยทำให้ไม่มีเอกสารสิทธิต่อที่ดินทำกิน และทั้งๆ ที่กะเหรี่ยงเป็นนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ดีที่สุดเมื่อเทียบกับเผ่าอื่นๆ จนได้รับการประกาศจาก UNESCO

ว่า “ถิ่นที่อยู่ของกะเหรี่ยงนั้น เป็นมรดกทางธรรมชาติของโลก” มาหลายปีแล้ว อยู่ในเขตอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี)

กะเหรี่ยงบอกว่า “เสียค่ายที่บรรพบุรุษของเราไม่ทำลายป่าไม้” มิฉะนั้นพวกเราก็จะได้รับความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษจากรัฐไปแล้วในเรื่องถิ่นที่อยู่

ผู้วิจารณ์มีความเห็นเช่นเดียวกับมติที่ประชุมของกะเหรี่ยง “ฉันทานุมัติ” โดยเฉพาะเรื่องการให้กรรมสิทธิ์เพื่อการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร สำหรับกะเหรี่ยงในท้องที่อำเภอสังขละบุรี และอยู่ในเขตมรดกทางธรรมชาติของโลก โดยเสนอต่อทางราชการว่า “เราไม่ต้องการกรรมสิทธิ์หรือเอกสารใด แต่เราขอเพียงที่ดินทำกินครอบครัว และโอนกรรมสิทธิ์ให้กับลูกหลานได้” สาเหตุเพราะเกรงว่าในอนาคตลูกหลานจะนำไปขายให้แก่พ่อค้านายทุนหมด “จึงควรที่จะเป็นของรัฐเท่านั้น”

4. การรับบริการจากรัฐในด้านสาธารณสุข เรื่องของความเจ็บป่วยของชุมชนกะเหรี่ยงก็จะเหมือนกับชุมชนเผ่าอื่นๆ แต่เนื่องจากความเชื่อที่เกี่ยวกับความเจ็บป่วยนั้นจะมีพิธีกรรมต่างๆ มากมาย จะต้องฆ่าสัตว์ เช่น หมู ไก่ และการดื่มเหล้าเพื่อใช้ในพิธีกรรม จึงเป็นการสิ้นเปลืองทั้งเงินเพื่อซื้อสัตว์เหล่านั้นที่มีราคาแพงและหายาก จึงอยากที่จะชะลอและลดพิธีกรรมต่างๆ ลงบ้าง แต่ทั้งนี้จะต้องมียาปัจจุบันเข้ามาช่วยเหลือจากหน่วยงานสาธารณสุขตำบล เพื่อจะได้เป็นที่พึ่งของชุมชน

สำหรับบริการแม่และเด็ก ควรที่จะให้ความช่วยเหลืออย่างจริงจัง รวมทั้งผู้มีครรภ์และเด็กทารกในชุมชนนี้ ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อที่ว่า “เมื่อมีเด็กคลอดใหม่ หากมารดาตาย เชื่อกันว่าเด็กจะต้องตายด้วย เพราะวิญญาณของผู้ตายจะกลับมาเอาลูกไป” จึงไม่ให้ความดูแลเป็นพิเศษ คือ อยู่ก็เลี้ยง ตายก็ฝัง และอาหารเด็กทารกนั้นก็เพียงข้าวสุกบดผสมเกลือเท่านั้น ครั้นจะให้นมมารดาคนอื่นๆ พวกเขาจะรังเกียจ ถึงแม้ว่าจะเป็นญาติๆ กัน เพราะเกรงกลัวต่อผีของผู้ตายอีกด้วย และทั้งๆ ที่ทารกมีอายุเพียงวันเดียว ซึ่งบางครั้งก็จะให้ดื่มนมชั้นหวานก็มีบ่อยครั้ง

เนื่องมาจากเป็นความต้องการของชุมชน รัฐจึงควรสนับสนุนช่วยเหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งยาที่จำเป็นสำหรับไข้มาลาเรีย โรคเท้าช้าง และโรคขาดสารไอโอดีน ฯลฯ

5. ความมั่นคงของชาติ ถึงแม้จะไม่มีในรายงานของคณะผู้ทำงาน แต่ผู้วิจารณ์เห็นว่า เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญอีกกรณีหนึ่ง ซึ่งรวมไปถึงความสำคัญของการเป็นพลเมืองไทย

เนื่องจากเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยติดชายแดน หรือแนวกันชนระหว่างไทย-พม่า และประชากรทั้งสองฝั่งก็เป็นกะเหรี่ยงเช่นเดียวกัน จึงต้องให้ความสำคัญเป็นกรณีพิเศษ เพราะแนวเขตแดนมีความยาวและไกล จากเหนือสุดถึงทางใต้ของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งจะต้องพิจารณาโดยจัดให้มีภารกิจเป็นพิเศษ

5.1 ควรเร่งรัดจัดตั้ง หน่วยอาสาชาวบ้าน เพื่อทำหน้าที่ดูแลด้านความปลอดภัย การป้องกันดินแดน การตัดไม้ทำลายป่า เพราะในอดีตนั้นกะเหรี่ยงมีการจัดตั้งกองสอดแนมให้แก่ กองทัพไทยด้านเขตแดนเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี ตลอดแนวยาวถึงจังหวัดตาก

เหตุการณ์ด้านชายแดนขณะนี้บริเวณด้านจังหวัดตาก อำเภอท่าสองยาง ก็ยังคงมีการสู้รบยิงกันอยู่ระหว่างกลุ่มคริสต์-พุทธ ซึ่งก็ล้วนเป็นปัญหาทางด้านการเมืองทั้งสิ้น แต่ผลกระทบ คือมีการอพยพเข้ามามากมายของชาวกะเหรี่ยงฝั่งพม่า ซึ่งก็สร้างปัญหามากมายให้แก่ฝ่ายปกครองบ้านเมือง หากไม่ดำเนินการจัด โครงการเร่งรัดในเรื่องที่เกี่ยวกับความมั่นคงแล้ว ปัญหา ก็จะเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจารณ์ต้องขอกล่าวเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวกับความสำคัญของความเป็นพลเมืองไทย จากมุมมองของผู้วิจารณ์ที่ได้ปฏิบัติงานการวิจัยสนามกับชุมชนกะเหรี่ยงมาประมาณ 30 ปี จึงมีข้อคิดเห็นได้ดังนี้

5.1.1 กะเหรี่ยงย่อมมีความสำคัญต่อการที่ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในแผ่นดินไทย มีความสงบสุขและสันติสุขมากกว่ากะเหรี่ยงที่อยู่ในฝั่งพม่า ซึ่งเกือบจะร้อยปีก็ยังคงสู้รบกันอยู่

5.1.2 มีความซื่อสัตย์และความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ไทยมานับ ตั้งแต่รัชกาลที่ 4, 5 และตราบนทุกวันนี้ เช่น กะเหรี่ยงในทุ่งใหญ่นเรศวร หากมีพิธีกรรมตาม ประเพณี ชาวบ้านจะอัญเชิญพระบรมฉายาลักษณ์ของพระพุทธเจ้าหลวง (หรือ ร. 5) มาตั้งไว้ใน ลานพิธีเพื่อเคารพบูชาและเป็นสิริมงคลต่อชาวกะเหรี่ยง

นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันที่ศึกษาวิจัยกับชุมชนกะเหรี่ยงที่อำเภอฮอด (ขณะนี้ เป็น อำเภอคอยเต่า) จังหวัดเชียงใหม่ ได้เขียนไว้ในรายงานของเขาโดยได้ยืมชาวกะเหรี่ยงพูดคุยกันเองระหว่างคนกะเหรี่ยงด้วยกันว่า “พระเจ้าแผ่นดินไทยก็เป็นพระเจ้าแผ่นดินของชาวกะเหรี่ยง ด้วย” เมื่อขณะที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเยี่ยมพสกนิกรที่อำเภอฮอดเมื่อ 23 ปีที่แล้ว (เขียน โดย MR. JAMES W. HAMILTON, 1976)

นอกจากรับใช้ประเทศชาติแล้ว ซึ่งได้แก่ การเป็นทหาร ตำรวจ และตำรวจตระเวน ชายแดน ก็ยังมีรับราชการด้านพลเรือนอีก เช่น ในอดีตก็เป็นนายอำเภอ และหน้าที่การงานที่นับว่าชาวกะเหรี่ยงมีความภูมิใจก็คือ เป็นอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือ สส. ของจังหวัด แม่ฮ่องสอนก็มีมาแล้ว

เหล่านี้คือ “บทบาทและหน้าที่ของการเป็นพลเมืองไทย” แต่สำหรับกฎหมายต่างๆ นั้นชาวกะเหรี่ยงยังขาดความรู้หรือไม่รู้อีกมาก จึงควรให้ความรู้ในด้านกฎหมายเบื้องต้นแก่ชุมชนนี้ด้วย

สรุป

จากสภาพปัญหาของชุมชนกะเหรี่ยงที่ผู้วิจารณ์ได้กล่าวมาแล้วนั้น เป็นปัญหาของชุมชนเอง และการตัดสินใจเห็นพ้องต้องกัน คือ ความต้องการอย่างเร่งด่วน Needs ที่ทางราชการก็ดี หรือจากทางองค์กรเอกชนก็ดี ควรที่จะสนับสนุนสนองตอบ ซึ่งทั้งนี้ฝ่ายปกครองมิได้จัดและจัดทำให้ หรือบอกว่าควรจะทำอะไรก่อนหลังต่อชุมชนนี้

เป็นการยากมากที่โครงการต่างๆ สำหรับชุมชนกับหมู่บ้านจะประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ก็เพราะความไม่รู้เรื่องและการไม่ให้ความร่วมมืออีกทั้งการไม่มีส่วนร่วม แต่บัดนี้ชุมชนได้แสดงออกถึงความจำเป็นเร่งด่วนว่า “ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องมีบัตรประชาชนและการศึกษาสำหรับชุมชนกะเหรี่ยง” ในอดีตนั้นไม่ต้องพูดถึงอีก

ผู้วิจารณ์ก็มีความเห็นพ้องต้องกันว่า “เป็นโอกาสทอง” ของฝ่ายปกครองแล้วที่จะต้องสนับสนุนชุมชน โดยที่ชาวบ้านพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือและร่วมมือกับทางราชการต่อสิ่งที่เขาต้องการ

คิดว่าการคาดหวังไม่ว่าจะเป็นฝ่ายปกครองก็ดี และทั้งชุมชนก็ดี จะช่วยให้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี พอใจ และบรรลุเป้าหมายของทั้งสองฝ่าย เพราะโครงการต่างๆ นั้นต้องให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเอง การได้เข้ามาร่วมกันคิดและกิจกรรมเพื่อชุมชนนั้น ฝ่ายชุมชนจะต้องมองเห็นว่าเป็นปัญหา

อย่างไรก็ตาม 20 ปีที่ชาวบ้านรอคอย คงจะไม่ยากเกินไปที่จะเป็นจริงตามที่ชาวบ้านได้คาดหวังไว้ ข้อมูลตัวเลขต่างๆ (ซึ่งมีอยู่พร้อมแล้ว อีกทั้งการสำรวจก็ทำไปแล้วหลายๆ ครั้ง) ก็มีครบอย่างสมบูรณ์ แต่ถ้าไม่นำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหรือบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ ทุกอย่างก็เท่ากับ “ศูนย์” นั่นเอง

แต่ถ้าหากชาวกะเหรี่ยงได้มีความสมปรารถนาตามที่ต้องการตามที่คาดหวังก็จะเป็นแนวทางที่จะเป็นการพิสูจน์ต่อชาวกะเหรี่ยง “จะเป็นไปตามความจริงที่หลายๆ ฝ่ายได้คาดหวังไว้หรือไม่?” นั่นก็คือ “ความสำคัญในการเป็นพลเมืองไทย” และจะเหมือนดังเช่นอีกหลายๆ เผ่าพันธุ์ที่ได้เปลี่ยนแปลงสัญชาติมาเป็นคนไทยแล้วในอดีต เช่น มอญ จีน ไทยใหญ่ ฯลฯ ซึ่งบัดนี้ก็คือการผสมกลมกลืนเป็นคนไทยทั้งนั้น

ประวัติของผู้วิจารณ์

นายสมภพ ลาชโรจน์ อดีตเป็นนักวิจัยเผ่ากะเหรี่ยง (โดยเฉพาะกะเหรี่ยงโป) ปฏิบัติงานวิจัยในสนามมานานเกือบ 30 ปี โดยขึ้นอยู่กับสถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

สภาพความเป็นอยู่ และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

ภายหลังเกษียณราชการก็ยังคงทำงานวิจัยอยู่เป็นเอกเทศ และทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา
งานด้านการวิจัยให้แก่บางหน่วยงานของ NGO

จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์ เมื่อปี 2508 แล้วปฏิบัติงานเป็นนักวิจัยสังคมศาสตร์ แล้วได้รับทุน Colombo ไปศึกษา
ปริญญาโท ทางสาขามานุษยวิทยา จากมหาวิทยาลัย Sydney ประเทศออสเตรเลีย แล้วกลับมา
ปฏิบัติงานสนามการวิจัยเผ่ากะเหรี่ยงจนครบเกษียณอายุ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ นายฉรรค์ ใจหาญ
- สถานที่ทำงาน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ 10200
โทร. 221-6171-80 ต่อ 2114, โทรสาร 224-9421
- ที่อยู่ 195/15 ซอยเพชรเกษม 78 แขวงบางแคเหนือ
เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160
โทร. 413-0517, 413-2350 มือถือ 01-902-1664
- วุฒิการศึกษา
- นิติศาสตรบัณฑิต (ธรรมศาสตร์)
 - นิติศาสตรมหาบัณฑิต (กฎหมายอาญา) (ธรรมศาสตร์)
 - เนติบัณฑิตไทย
 - LL.M. in Law, Economy and Society (University of Kent at Canterbury, England)
- ตำแหน่งงานปัจจุบัน
- รองศาสตราจารย์ ระดับ 9
 - ที่ปรึกษาคณะกรรมการบริหารศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 - อาจารย์ประจำภาควิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ และภาควิชากฎหมายอาญาและอาชญาวิทยา
 - อาจารย์ที่ปรึกษาชุมนุมพนดาบ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ตำแหน่งงานในอดีต
- หัวหน้าภาควิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ
 - หัวหน้าโครงการฝึกอบรมภาษาอังกฤษสำหรับนักกฎหมายธุรกิจ
 - ผู้ช่วยคณบดีคณะนิติศาสตร์

- ประธานฝ่ายเทคนิคกีฬามหาวิทยาลัย ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ผู้อำนวยการศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

งานสอน

- ผู้บรรยายวิชากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายอาญาภาคทั่วไป
กฎหมายอาญาภาคความผิด อาชญวิทยาและทัณฑวิทยา
ปัญหาในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นปริญญาตรี
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ผู้บรรยายวิชากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเปรียบเทียบ 2 วิชา
ปัญหาชั้นสูงในกฎหมายอาญา 2 วิชาบัณฑิต सम्มนาสาจากกฎหมาย
อาญา และวิชานิติศึกษาทางสังคม ประวัติศาสตร์ และปรัชญา
ชั้นปริญญาโท คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ผู้บรรยายพิเศษ วิชากฎหมายอาญา แก่ข้าราชการตำรวจชั้น
สัญญาบัตร หลักสูตร กอศ., กอต. ของโรงเรียนนายร้อยตำรวจ
สามพราน จ.นครปฐม
- ผู้บรรยายพิเศษ วิชากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
วิชาสัมมนากฎหมายอาญา ระดับปริญญาตรี คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยพายัพ จ.เชียงใหม่
- ผู้บรรยายพิเศษ วิชากฎหมายอาญา 1 กฎหมายอาญา 2 และกฎหมาย
อาญา 3 ระดับปริญญาตรี คณะนิติศาสตร์ วิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชธานี จ.อุบลราชธานี
- ผู้บรรยายพิเศษ วิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม ระดับปริญญาโท
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
ศาลายา จ.นครปฐม

งานทางวิชาการ

หนังสือ

1. คำอธิบาย ประมวลกฎหมายอาญา ภาคหนึ่ง ว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อปลดปล่อย กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์, 2534 , 114 หน้า
2. หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ : วิญญูชน, 2538, 232 หน้า

บทความ

1. “นิรโทษกรรม” วารสารพี สิงหาคม 2524, หน้า 41-58
2. “ความผิดหลายบท หลายกระทง” วารสารพี สิงหาคม 2525, หน้า 59-74
3. “พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ กับเสรีภาพของประชาชน” วารสารนิติศาสตร์ปีที่ 14 ฉบับที่ 4 ธันวาคม 2527, หน้า 165-174
4. “ฎีกาวิเคราะห์ : โจทก์ไม่มาศาลในคดีอาญา” วารสารนิติศาสตร์ปีที่ 15 ฉบับที่ 3, กันยายน 2528, หน้า 156-161
5. “เจตนาฆ่าหรือเจตนาทำร้าย : หลักกฎหมายและคำพิพากษาศาลฎีกา” วารสารสามพราน มกราคม 2519, หน้า 23-51
6. “สิทธิใหม่ของผู้ต้องหาแน่หรือ” วารสารพี. สิงหาคม 2531, หน้า 90-101
7. “ความหมายของสิ่งลามกในกฎหมาย” วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 มิถุนายน 2529, หน้า 125-131
8. “การจับและควบคุมตามกฎหมายอังกฤษและกฎหมายไทย” วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 20 ฉบับที่ 3 กันยายน 2533, หน้า 90-116
9. “การดำเนินคดีทางกฎหมายกับผู้กระทำผิดตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507” วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 มิถุนายน 2534 , หน้า 185-208

10. “โทษและค่าเสียหายในกรณีหมิ่นประมาท” วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 3 กันยายน 2534, หน้า 440-453
11. “การดำเนินคดีอาญาแก่เด็กและเยาวชน” ความรู้กฎหมาย เพื่อเยาวชน กรุงเทพฯ : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2534, หน้า 69-99
12. “กฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ” เอกสารประกอบการบรรยายวิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 2535, 53 หน้า
13. “มาตรการทางกฎหมายในการจัดการและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของเกาะสีชัง” ในวารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2535, หน้า 270-308
14. “ฎีกาวิเคราะห์: แก้วฟ้องคดีอาญา” วารสารนิติศาสตร์ ปีที่ 24 ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2537 หน้า 162-166
15. “แนวทางปฏิบัติตามกฎหมาย และการดำเนินคดีทางศาล ตามพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535” เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “บทบาทและแนวทางปฏิบัติของเจ้าพนักงานสาธารณสุข ตาม พ.ร.บ. การสาธารณสุข พ.ศ. 2535” จัดโดย ศูนย์บริหารกฎหมายสาธารณสุข กรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข วันที่ 27-28 เมษายน 2537 ณ ห้องประชุมโรงแรมหาดใหญ่ราม่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, 21 หน้า

งานวิจัย

1. “การบังคับใช้กฎหมายอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสัตว์ป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติ อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า” ในคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการศึกษาวิจัยโครงการศึกษาวิจัยกฎหมายสิ่งแวดล้อมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ระยะที่ 1 และระยะที่ 2, เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการพลังงาน กรุงเทพฯ:
คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 153-204

2. “กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวกับการจัดการ พัฒนา และอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในเขตและนอกเขตพระที่นั่งจุฬาราชฐานเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี” รายงานวิจัยโครงการแผนการจัดการ พัฒนาและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทั้งในเขตและนอกเขตพระที่นั่งจุฬาราชฐาน เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี, โดยคณะสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล .เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2534, เอกสารโรเนียว, 37 หน้า
 3. “การใช้การพัฒนาการจัดการ การบริหารและการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ” ในรายงานการศึกษาโครงการศึกษาเพื่อรวบรวมและปรับปรุงกฎหมายน้ำ โดยคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เสนอต่อ กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, 2536 เอกสารอัดสำเนา, หน้า 1-51
 4. “กฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับเทศบาล” เสนอต่อโครงการจัดทำแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง สำนักงานพัฒนาเมือง กรมการปกครอง และ GTZ, 2535, เอกสารอัดสำเนา, 143 หน้า
 5. “กฎหมายสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้บริหารเทศบาล” เสนอต่อโครงการจัดทำแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง สำนักงานพัฒนาเมือง กรมการปกครอง และ GTZ, 2536, เอกสารอัดสำเนา, 53 หน้า (ซึ่งทางโครงการนำมาจัดพิมพ์ใน หนังสือแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง หัวข้อ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
 6. “สิทธิของผู้ต้องหา จำเลยและผู้ต้องโทษในคดีอาญา” เสนอต่อ คณะกรรมการพัฒนากฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (ร่วมกับผู้วิจัยอีก 5 ท่าน) 2539, 363 หน้า
-